

SZÉKELYSÉG

A SZÉKELYFÖLDET ÉS NÉPÉT ISMERTETŐ HAVI FOLYÓIRAT

Szerkeszti:
BÁNYAI JÁNOS

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Odorheiu—Székelyudvarhely.

Székelység

ELŐFIZETÉS egy évre: **100** Lei. (Tanügyiek, lelkészek, nyugdíjasoknak —
s a turista egyesületek igazolt tagjainak **60** Lei). Pengőben **5** (kedvezményesen **4** P.)
Hátráléka 1933. december 31-ig bezáróan Lei.

Fülöp Áron, az utolsó „székely hegedős” emlékezete.

A vadgalamb bugásán, a vadrózsák tövis ruhás emléken kívül hazahívta meghalni a nagy költőt a szülőföld. A temetési évfordulót használjuk fel az emlékezet fáklyájának fellobbantására.

Fülöp Áron, kinek legnagyobb műve a hún tetralógia: rimes alexandrinusokban zengő, tíz énekes Attila, Ellák, Aladár és Csaba, az udvarhelymegyei Felsőboldogfalván született 1861-ben, itt is temették el ezelőtt 13 évvel, október 22-én. Fülöp Áron élete tanubizonyosság mindnyájuk előtt, hogy az emberi életet, bármilyen rövid, bármilyen sajátságos pályán működjön, értékessé és felejthetlenné lehet tenni, ha a lélek a szép, a nemes, a nehéz, de az egyedül igaz felé iparkodik s megalkudni nem akar. A székelyudvarhelyi ref. kollégiumban nevedezett fel, mint kitűnő diák. Ezért a hálás tanítvány felesége, a testamentum megemlékezése értelmében, egy 50.000 leis alapítványt tett az intézet jó tanulói és szegény-sorsú növendékei számára. Fülöp Áron kollegista korában is jeleskedett tehetségével. Pályadíjat nyert a „Sziklacsúcson” című versével, Hunyadi Jánosról szóló „dicsbeszédjével” és a Richárd címet viselő elbeszéléssel. Érettségi után először teológusnak, majd orvostanhallgatónak, végül igazi alkata szerint tanárjelöltnek iratkozott be a budapesti egyetemre. Egyetemi évei alatt már sűrűn jelennek meg versei a fővárosi lapok oldalain. Sőt 1883-ban az Akadémia pályázatán Ellák című eposza első helyen kapott dicséretet. Ő az „utolsó székely hegedős” — ahogy sírkövére az írva van, ki elzokogja Attila világverő népének rettenetes, a mai napig nyúló tragédiáját:

„Visszavonás átkán egyik a más ellen:
A gyűlölködésben sohase pihenjen!
Soha be ne lássa, mi a saját vétké
S időktől időig bűnhődjek meg érte!”

Szól a kemény Sors a versben. Költői hírnevével párhuzamosan emelkedik a polgári méltóságok nehéz lépcsőjén a Közoktatási Tanács tiltkári fokáig, majd később az országház könyvtárosa lesz. Egy kicsi, mérges seb, melyet a nyakán Segesváron meg is operáltak, volt halálának okozója s verseiben kifejezett végrendelete szerint felsőboldogfalvi birtokán temették el, amelynek minden bokrát, fáját ő ültette.

Kéziratait a költő nemes lelkü, megértő özvegye, F. Sargavy Erzsébet, volt fiumei felsőleányiskolai igazgatónő, aki 80 éves kora dacára is eljön az évenként megtartott emlékünnepeyre s minden verset kívülről tud, a ref. kollégiumnak adta át.

* * *

Október 22-én ült méltó ünnepet a székelyudvarhelyi ref. kollégium nagy és hálás fia, Fülöp Áron emlékére. A megható, gazdag és lelket építő műsorból elénk ragyog Biró Sándor szívből jövő és szívhez szóló, nagyszerű emlékbeszéde. A szép és lélekemelő ünnepély többi lelkes szereplői közül megemlíthjük még: *Csekme Ida*, *Makszin Judit*, *Boldizsár Gizike*, *Lőrincz Mária*, *Téchy Irén* és *Haáz Jolánka* neveit. És ott volt a szomszédos Budvár, Csicsér székely rabonbánok hadi népe is, akik éjfélén jöttek Csaba útjának csillagporában díszőrséget állani a mesék, dalok lantosának sirja mellett.

De ott voltak az utódok is! A falu szorgalmas népe áhitatos lélekkel áldozott a költő emlékének, az ünnepet rendező ref. tanítónő-képző leányseregével együtt.

LÉVAI LAJOS dr.

Olvasóinkhoz! A most befejeződő évfolyamunk megmutatta, hogy szerényen, csendesen is lehet figyelemre méltó munkát végezni, főként, ha nem csak az adatok szorgos összeszedéséről van szó, hanem egyben sok szunnyadó munkaerőnek a felbátorításáról is. A munkálati eredmények leközlése azonban nincs arányban a munkakészséggel, mert az érdeklődőink *legnagyobb* része a szerény előfizetési díjat nem küldi be. Sajnos, a lap kiadása mögött nem áll egy, az egész székelyföldet összefoglaló egyesület (ilyen nincs is!) s még sajnosabb, hogy az amúgy bőségesen levő egyesületeink vezetői nincsenek azon az öntudaton, még a Székely Társaság nevet viselőik sem, hogy egy ilyen egyetemes munkát támogatni kellene. Így rá vagyunk utalva az elég számosan *ígérkezők* befizetésére! Kérjük azokat, kiknek e lapszám elején feltüntetett hátrálékuk van, hogy azt küldjék be. A nemtörődök lelkiismeretén múljon, ha a szorgos munkálkodók a megjelenési nehézségek miatt kedvüket veszítik.

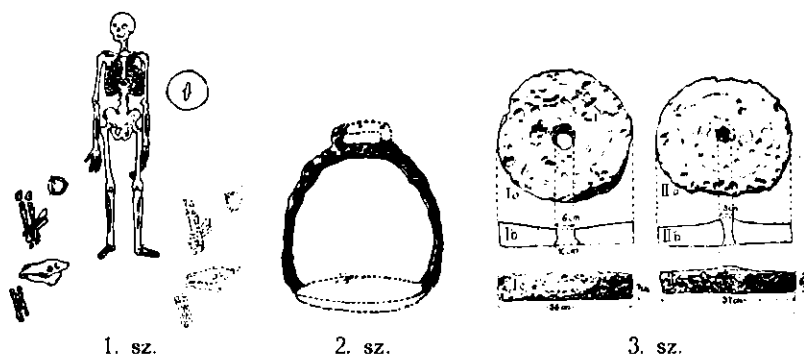
Tusnád-fürdő, mint téli sportközpont.

Már régóta hangoztattuk, hogy székelyföldi fürdőink fejlődésre akkor indulnak, ha a rövid nyári szezonra szorított költségeket egy egész évi foglalkoztatásra lehet szétszítani. Tusnád-fürdő új igazgatója példaadó módon nyúl a kérdés megvalósításához. Ezzel a téli sportok igazi hazája, a csodás szépségű Szent Anna tó is a megérdemelt fejlődéshez jut. Hisszük, hogy innen jut a többi székelyföldi alkalmas helyeinkre is látogató. (Gyilkos-tó, Csikszereda, Székelyudvarhely stb.) Tusnádi téli sportolásra már több s köztük külföldi egyesület is, bejelentette az érkezését!

A székelyderzsi honfoglaláskori sir.

Irta: *Ferenczi Sándor.*

Az 1933. év nyarán *Balázs András* esperes úr meghívása s vendéglátása következtében az eddig is már több érdekes leletéről ismert Székelyderzs községben is dolgozhattam. Ez alkalommal *Kiss Tihamér* teológus úr, mint különös érdekességet mesélte el, hogy 1929-ben, amidőn az unitárius szentegyháztól közvetlen nyugatra emelkedő belsőségükön (Új-utca 85.) sz. új háznak alapjait ásták, előbb lókoponyát és egyéb lócsontokat, majd embercsontvázat takart fel a napszámosok ásója. A lókoponya mellett sarkantyúszerű rozsdás vas is került elő, az embercsontváz mellett pedig egy egész (egymásba helyezett két fél) kézimalomkő. Az

embercsontváz nyaki részén szalagszerű feketés valamit is megfigyeltek. Sajnos, mindebből egyedül az őrlő-kőpárat láthattam, a többi dolgok mind elkallódtak.

A lovastemetkezés természetesen rögtön megragadta figyelmemet. Azonnal középkorinak (egész Szent Istvánig) gondoltam. A temetés módja be is illett volna oda, ámde nagyon zavart a „sarkantyú”, valamint az őrlőkő. Az utóbbi ugyanis nem római kori vagy azt megelőző időből való. Korbelileg található a sarkantyúval, de ebben az esetben a temetkezés jellege nem illeszthető be az egészen késői középkorba vagy az újkorba. Ha viszont meg valami erőszak áldozatát földelték volna el itt, akkor nem kinlódtak volna lovának az idetemetésével is és az őrlőkövet is inkább a holttemetre helyezték volna (hogy jobban hallgasson), mintsem oldalt, elég távolra.

Szóval sehogysem bírtam olyan magyarázatot találni, mely elfogadhatóan egységesítette volna az annyifelé széttörékvő jelenségeket. Türelemmel vártam *Kiss Tihamér*nek Kolozsvárra jöveteléig.

Ekkor kezébe adtam *Hampel*nek a középkori nomád népeink hagyatékáról szóló könyveit, hogy keresse meg bennük a székelyderzsi „sarkantyú” lársát. Eredménye az lett, amit vártam: nem talált sarkantyút, hanem egész határozottan reámutatott a csorna-csatári (Sopron-m.) honfoglaláskori temetőből kikerült kengyelvasak egyik csonka példányára.

A sirleletek elhelyezkedésére vonatkozóan még kihallgattam az akkori munkásokat: *Pitő Lajost* és *Fancsali Lőrincet*, akiknek a *Kiss Tihamér* leírását kiegészítő adataiban, mint annyi idő után elképzelhető, egy kis eltérés volt. (Épp ebből is látszik, hogy ilyen leletek alkalmával mennyire fontos a tárgyak megőrzése s a találási helyük vázlatos lerajzolása vagy lefényképezése!)

Az általuk előadottak szerint e temetkezés nem lehetett más, mint jellegzetes honfoglaláskori temetkezés: a hosszában kinyújtózott és hanyatfekvő holttemet feje északnyugatnak, lábai délkeletnek feküdtek, arca tehát a felkelő nap felé pillantott. Karjai a megfelelő oldalakon simultak a testhez. Jobb lába feje mellett egy csomóban a lókoponya és a lóvétagok csontjai. Közélükben maradt fenn végül az egykori lófelszerelésből a párja nélküli kengyelvas.¹

Elbeszélésük minden részletében megfelel azoknak a jelenségeknek, amiket *dr. Fettich Nándor* a kenézlői honfoglaláskori temetőnek mintaszerűen kiásott lovastemetkezéseinél megfigyelhetett és amelyek alapján határozottan kimondja, hogy a honfoglaláskori lovastemetkezések csak részleges lovastemetkezések²⁾ csupán a ló feje s lábai melléklődtek. A nem szabatos megfigyeléseken alapuló teljes lovastemetkezéseket, hol — mint pl. a bezdédinél is — a lovakat élve s megkötözve földelték volna el, határozottan megfigyelt esetig alaptalannak, helytelennek kell tartanunk.³⁾

A Duna-Tisza vidék honfoglaláskori sirjainak ez a válfaja — ha kevésszer is, de — napvilágra került Erdélyben is. Így *dr. Roska*

1) 1. ábránk mutatja a temetkezés helyreállított képét. A rendes vonallal húzott részek a valószínűleg helyes eredeti elhelyezést jelzik. A *Pitő*-féle bizonyára téves adatot a szaggatott vonallal húzott részek jelölik. A teljes lócsontvázat azonban itt sem tüntettem fel, csupán a részlegest. E rajzot, meg a kengyelvas rajzát *Kereki Gábor* unitárius teológus úr volt szíves elkészíteni. Fáradságát e helyen is nagyon hálásan köszönöm.

2) *Archaeologiai Értesítő* XLV. 1931. évf. 80., 84., 85., 92. és 100. oldalain 28., 30., 35., 45. és 50. sírok fényképei minden kétséget kizáróan igazolják *Fettich* véleményét. Ezt támogatja egyébként *dr. Sőregi János*nak hajdúböszörményi ásatása is (*Jelentés Debrecen múzeumának 1926. évi működéséről*. 17. l.) a régebbi ásatásoknak a sok jó akarattal, de kevés szaktudással és nem egyszer csupán a munkások elbeszélésére támaszkodó, nem szabatos leírásával szemben.

3) *Arch. Ért.* XLV. 1931. évf. 104. és 49. l.

Márton irt le egyet,¹⁾ amelyet Bodrogi János tárt fel a magyarlapádi honfoglaláskori temetőben. Sajnos, a mi kérdésünket illető részletek nem ismeretesek.

Határozottan ismerem ellenben a kolozsvári zápolya-utcai honfoglaláskori temető adatait. Itt a hét sir közül három volt lovastemetkezés és mind a három részleges.

A *Létai Balázs* kiásta I. sirban az emberi medencecsont jobb oldalától egészen kb. a lábfejig bukkantak elő a lókoponya s a lólábszárcsontok. A *dr. Kovács István* feltárta 4. sirban az embercsontváz bal oldalán derék magasságban volt a lókoponya s tovább hosszában egész a lábfejig a lólábszárcsontok. Az ugyancsak *dr. Kovács István* felbontotta 2. sirban benn magában nem volt löcsont, hanem csupán az embercsontváz felett kb. 110 cm.-rel (és így a mostani felszín alatt 50 cm.-rel) talált két lólábszárcsontot, amelyeket szerinte bizonyára elföldelés közben dobtak a sirba vagy esetleg elföldelés után helyeztek a sirra.²⁾

Utóbbi temető korát a *dr. Kovács István* ásatta 3. női sir fülbevalói világítják meg. E fülbevalók tökéletes mását ugyanis a tokaji kincs fülbevalói között látjuk viszont, a velük együtt lelt 920—964. közötti bizánci aranyak pedig feltétlen bizonyossággal igazítanak utba korukat illetőleg.³⁾ E megállapítást támogatja *dr. Fettich Nándornak* a kenézlői temető korára vonatkozó véleménye is. Ő ugyanis ezt, az ottan lelt 905—945-i itáliai s 907—913-i szamanida érmek alapján a X. szd. közepe tájáról vagy második feléből keltezi.⁴⁾

Anélkül, hogy további ezidőbeli analógiákat sorolnék fel, már ebből is nyilvánvaló, hogy a székelyderzsi részleges lovastemetkezés a honfoglaláskori sirjaink ama csoportjába tartozik, amelyek a X. század közepe táján vagy második felében hantolódtak el. De tegyük hozzá, még feltétlenül Szent István előtt! A *dr. Roska Márton* feltárta vajdahunyadi s várfalvi árpádokkorabeli temetők kora a Szent Istvántól Salamonig (1000—1074), illetve Szent Istvántól Szent Lászlóig (1000—1095) terjedő szakadatlan éremsorozatukkal szabatosan megállapítható s mivel utóbbiak temetkezési mellékletei egészen más jellegűek⁵⁾, (az említett helyeken feltárt 50+57 sir között egyetlenegy lovassir sem akadt, mindössze Várfalván talált két kis máglyaszerű

1) *Erdélyi Irodalmi Szemle*. IV. 1927. évf. 261—263. l.

2) Ezúttal is hálásan köszönöm *dr. Kovács István* osztályarcheologus urnak, hogy sziveskedett átadni ásatási naplóját és megengedni feljegyzései közlését.

3) *A magyar honfoglalás kútfői*. 572—573. l.

4) *Arch. Ért.* XLV. 1931. évf. 104 l.

5) Részletes feldolgozásukat l. *Dolgozatok—Travaux*. IV. 1913. évf. 166—190. l. és V. 1914. évf. 125—168. l.

körakást és rajluk egy-egy loalsóállkapcsot; ezek bizonyára valamelyik későbbi pogány felkelés emlékei), még pedig feltétlenül már az új hit papjai által kikényszerített keresztyény temetkezések, a székelyderzsinek meg a hozzá hasonlóknak tehát a keresztyénséget. Szent Istvánt megelőző pogány időkből valóknak kell lenniök. A pogány temetkezések ugyanis lényegesen eltértek a keresztyény szokásúaktól, különben *Anonymus* (15. fej.) nem jegyezte volna meg annyi idő múlva, hogy Ketel és fia Tulma *more paganismo sepulti sunt*.

A sir egyéb mellékletei sem mondanak ellent a fennebbieknek. A nyakirésről említett feketés szallagszerű valami egészen jól lehetnek olyan bőrszallagra varrott ezüst lemezek, amilyenek — hogy csak Erdélyben maradjunk — a *dr. Kovács István* ásatta kolozsvár-zápolya-utcai 1. sirban is kerültek napvilágra s amelyek a honfoglalás korában megszokottan igen rossz ezüstűek lévén, a talaj savaitól gyorsan megfeketedtek és hamar megemésztődtek. Nem lehetetlen azonban, sőt talán még valószínűbb, hogy ez a szallagszerű valami tulajdonképpen a holttest vállára helyezett tegeznek a maradványa. T. i. a farészek a vasalás mentén sokszor nem porladnak el teljesen, hanem még igen jól felismerhetők a rostjaik, ezek a korhadt részek meg a nem szakember szemében igen könnyen kelthetik valami rothadó bársonyszallag képzetét. Utóbbinál legfennebb az a nehézség, hogy leggyakrabban rőtörös színű.¹⁾

Hasonlóan vagyunk a kengyelvassal is. A székelyderzsi a kengyelvasak leggyakrabban előforduló csoportjába tartozik. Abba, melyből — *Hampel József* szerint²⁾ — igen sok éppen IX—X. századbeli érmekkel jól kellezhető sirokban került napvilágra. Rajzát (2. rajz) a csorna-csatári 5-ik sir kengyelvasa³⁾ alapján, *Kiss Tihamér* utasításai szerint szerkesztette meg *Kereki Gábor*. Minthogy határozottan emlékezett, hogy a pecek nem a vastárgy közepéből nyúlt ki, hanem attól jóval oldalt és mivel határozottan emlékezett arra, hogy a vastárgy végei nem az egymástóli legnagyobb távolságuknál végződtek, hanem azulán egymásfelé még befelé hajoltak, e szerkezeti jelenségek alapján feltétlenül bizonyos, hogy az eleinte „sarkantyúnak” vélt tárgy nem az, hanem kengyelvas volt.

Az egész tévedés abban gyökerezik, hogy a kengyelvas talpalója majdnem teljesen hiányzott, a kengyelszűjbjújtató fölből viszont

1) L. pl. erre vonatkozólag: kolozsvár-zápolya-utcai temetőnek *Létay Balázs* kiásta I. lovassirjánál az alsó állkapocs alatról feljegyzett famaradványokat vagy a *dr. Kovács István* feltárta 5-ik sirt, amelyben, pontosan a nyakon keresztben, fába foglalt vastárgy feküdt.

2) Újabb tanulmányok a honfoglaláskor emlékeiről. 56. l.

3) *A Magyar honfoglalás kúttyöi*. 614—615. l.

csupán az egyik oldalpecek maradt meg. A szerkezeti elemeket nem ismerő s behatóan nem elemző tehát egész könnyen összetéveszt-hette a tényleg nagyon hasonló szerkezetű sarkantyúval.

A leletekből még egyedül az örökkőpárat kell megbeszelnünk. (l. 3. rajz. Durva konglomerat, mely a falu fölötti Órhegy felső pontusi Melanopsisos, Congeriás szintájából való. A lerajzolásért hálás köszönet Haáz F. Rezső festőművész úrnak. Szerk.) Felső s alsó lapjuk vízszintes. A felső kőnek alsó lapja, valamint az alsó kőnek felső lapja egymásnak megfelelően lapos kúp alakban homorú, illetve domború. A felső kő közepén 6 cm. átmérőjű köralakú üreg van a gabona beöntésére, oldalt két kis vájattal, amelyekbe belehelyezett és átlukasztott fa- vagy vasdarabkával illesztették reá az alsó kőből kiemelkedő (ma hiányzó) vastengelyre. A felső kőnek e tengely körüli forgatására szolgáló fogantyúnak a helye a felső kő külső oldalán most is jól látható.

Az örökkővek nem megszokott mellékletei a síroknak. Igaz, most nem néztem végig ebből a szempontból a szakirodalmat, de nem emlékszem, hogy valaha láttam volna valahol, hogy a hasonló, egyszerűbb csontvázas sírok mellékletei között örökkő is lett volna. Utóbbi körülmény óvatosságra int. Valószínűleg nem tartozik temetkezésünk eredeti mellékletei közé. Annál kevésbé valószínű az, mivel nem is szorosan a csontváz mellett került elő, hanem kissé távolabb és valamivel mélyebben. Úgy a dák várakban, mint a római korban Erdélyben más alakú örökkőpárokból alkotott kézi malmokat használtak. Egyes derzsi öreg emberek szerint olyanok azok a sóörökkővek, amilyeneket gyermekkorukban még széltében-hosszában használtak.

Esetleg vannak kételkedők, akik ezt a kevés mellékletet nem tartják elegendő alapnak a sír honfoglaláskori voltának kimondására. Nincs igazuk. Vannak ennél szegényebb temetkezések is, ahol a csontvázon kívül semmi más egyéb nem került elő. Ha volt is mellékletük, a talajvizben feloldott savak megemésztették. Csak mint véletlenül éppen nagyszerűen egybevágó dolgot említem meg, hogy *Paur Iván*¹⁾ a csorna-csatári honfoglaláskori temető 5-ik sírjában — tehát éppen abban, amelyből *Kiss Tihamér* szerint a mi kengyelvasunk szakasztott párja került elő — az embercsontváz baloldalán lócsontokat és két kengyelvasat talált. Semmi mást. Hogy ez véletlenség-e, vagy pedig bizonyos időben divott szokás, vagy még inkább bizonyos néposztályt jellemző szokás volt-e, azt most itt nem taglalhatjuk.

Nyilvánvaló tehát, hogy noha a sír és mellékletei egyaránt el-

1) Arch. Ért. V. 1885. évf. 321—322. l.

púsztudának, e temetkezés kb. a X. sz. közepe tájáról, vagy a második feléből való. Ámde vigasztal az, hogy noha a hasonló temetkezések sokszor csak magukban jutnak napvilágra, legtöbbször azonban mégis több-kevesebb sirt magában foglaló rendes soros temetőből, vagyis bizakodhatunk abban, hogy vannak még más sírok is mellettük. Ennek következtében végül remélhetjük, hogy a Székely Nemzeti Múzeum és nagyérdemű igazgatója, *Csutak Vilmos*, mindent elkövet, hogy erről meg is győződjünk és hogy evvel a tétivel esetleg igen jelentős mértékben tisztázza történelmünk e tekintetben nagyon homályos szakaszát.

Szent Istvánt megelőző időből Erdélyben csupán a Maros—Aranyos—Szamos vonalában és attól nyugatra voltak régészeti leleteink.¹ Ettől keletre egyedül a Székely Nemzeti Múzeumban őrzött eresztvényi kengyelvas való. Az azonban szórványos lelet, bizonyító ereje kevés. A székelyderzsivel természetesen most már annak az értéke is nő s az is jobban bebizonyítódik, — amint *dr. Melich János*² nyelvészetileg, *dr. Hóman Bálint*³ meg történelmi alapon ismételtén beigazolták, hogy *Anonymus* elbeszélése, ha egyes részeiben téves is, de általában igaz, megbízható, azaz kellő ellenőrzés mellett igen használható kútfő — hogy *Anonymusnak* igaza van: Tuhutum a honfoglalás elején megszállotta a szamosmenti részt és nemsokkal utóbb Gyula törzse is a Maros és mellékvizeinek a völgyeit. Úgy, amint régészeti alapon először *dr. Roska Márton* hangsúlyozta, nemrégén pedig *dr. Hóman Bálint* a legutóbbi nyelvészeti s történelmi megállapítások eredményeit is szerves egészévé összesítve, történetírásunkba be is vezette.⁴

Még egyet. Kiss Tihamérék telke éppen a szentegyházzal szemben lévő, keletre néző hegyoldalon van. Olyan helyen tehát, ahová régen is, ma is — általában — szokták a temetőt kijelölni. S érdekes, hogy Székelyderzsen két temető még ma is ugyanezen az oldalon van, csak most már jóval fennebb, egyik a hegy fele magasságában, a másik egészen a telőn, a Székhegy 649 m. magas tetején. Ez mindenestre arra csábit, hogy az akkori Székelyderzs közepét is a mai templomkastély helyén keressük, és, hogy arra gondoljunk, hogy Székelyderzsen e vitéz társaitól elkezdve, egész máig szakadatlan folytonosságban tartott a székely élet. Hogy ez valóban így van-e, vagy pedig temetkezésünk valamelyik honfoglaláskori magyarsággal többé-kevésbé azonos műveltségű s szokású rokon népnek

1) *Dr. Roska Márton* foglalta össze *Erd. Irod. Szemle* IV. 1927. 264. l.

2) A honfoglaláskori Magyarország. 16—17, 114, 127, 154, 309, 312, 351, 352. l.

3) Összefoglaló tisztázása: *Magyar történet* I. 396—398. l.

4) *Dr. Hóman Bálint*: A magyarok honfoglalása és elhelyezkedése 40—42. l. stb.

(besenyők, kúnok) hagyatéka-e, arra ez idő szerint semmi indítékunk sincs. Nem lehetetlen ugyanis az utóbbi sem. Ezt csupán szakszerű ásatáskor előkerülő leletek és megfigyelhető jelenségek a dönthetik el. Tekintve azonban, hogy Székelyderzs neve régi magyar személynévből lett, valószínű, hogy igen régi, még a keresztyénységet megelőző elnevezés és így a temetkezés a mai Székelyderzsnek egyenes ágon felmenő legrégebb emléke.

Van-e anyagunk a kőiparunk fejlesztéséhez?

A sok minden értékesíthető ásványi anyagok mellett első sorban a legnagyobb tömegben előfordulóakra kell gondolnunk, amelyeknek kitermelése és feldolgozása igen sok munkáskezet foglalkoztathat. Ilyen anyagul az eddig is előnyösen ismert kőanyagunkra kell gondolnunk, melyeknek sok fajtája mindenféle irányú igényt kielégít.

Elsősorban a különböző színű *márványainkat* kell említenünk. (Szarhegy—Csikszenttamás közti vonulatban hófehér, szürkefoltoserezett, krémsárga, mint legnagyobb ritkaság s a vörös-tarka — triász mészkő — Vargyas közelében.) E diszköveinket a ditrói szienitiek különböző fajai egészíthetik ki, köztük a szép kék foltos ditroit is, továbbá a feketék, melyek a híres svéd drága sirkövekkel versenyeznek! *Kisebb méretű dísz tárgyak* készítésére a serpentinek alkalmasak, amelyekből Alsó-Felsőrákos-Vargyas és Balánbánya vidékén vannak nagyobb telepeink. Unikum számba megy a már közismert „székely drágakő”, a korondi aragonit, amely már világpiacot kapott.

Az *építkezéseknél* faragásra alkalmasak a márványokon kívül az olcsóbb kárpáti homokkövek szép pados rétegei. (Kárpátok, Bodoki, Baróti hegység majdnem minden falujában vannak jó feltárások).

Kövezésre legjobb anyagot a vulkáni kőzetek szolgáltatják, amiből a Hargita vonulata áll. Eddig e téren csak az alsórákosi bazalt volt ismeretes, de az u. n. pirokszén andezitek is jól beváltak e célra, melyek tömörségüknél fogva közel állnak a kemény, fekete bazaltokhoz.

Ezek kockákba nagyszerűen hasíthatók s az eddigi kísérletek teljesen beváltak (Bükszád, Csikszereda, Csikcsicsó). A törmelék pedig nagyon jó útkavicsozó anyagot ad. Itt kell felhívni az érde-

keltek figyelmét arra, hogy Szász István sepsiszentgyörgyi városi főmérnök próbát csinált a homokkő kockákkal is, és az eddigi tapasztalatok igen kedvezők. Hangsúlyoznunk kell azonban azt, hogy vékonyabb rétegekben előjövő s az útésre könnyen elválló, valamint az erősen muszkovit csillámos homokkövek nem jók. A hatalmas tömegben, rétegzettséget nem mutató, kagylós törésű s erősen kvarcos homokkövek jók az ilyen célra. (Sepsiszentgyörgy, Páva, Kovászna, Kézdiszentlélek egyes részein.) Így tehát a drágán értékesíthető kockakövek készítésének székelyföldi lehetőségei megszaporodtak.

A műkő, terazzo készítéséhez szükséges fehér-sárga-szürke (márvány) vörös (triász mészkő) és zöld (szerpentin) anyag az előbbiekből is kitűnik, hogy mint törmelék szinte készen van a felhasználásra.

A cement gyártáshoz Felsőrákoson, Kászon—Kézdiszentkereszt közti vonulatban van bőven anyag. A mészégetésre a közönséges mészkő szintén rendelkezésre áll. (Almás, Vargyas, Alsórákos, Balánbánya környéke.) A gipszet Tordavidékén nemcsak égetésre, hanem olcsó disztárgyak készítésére is felhasználják. (Kár, hogy nem tudnak a roslos gipsz szépségeiről!) Disztárgyak készítésére alkalmas gipsz Homoródalmás, Alsórákos és Sósmező környékén van még. A természetes cement, trasz anyag őrlésére a Homoródmentén található a dacitlufa hatalmas padjainak alakjában.

Malomköveknek jól beváltak a Hargita mentén található lyukacsos pirokszén andezitek. A puhább amfibol, biotit andezitek inkább jó faragott követ adnak (Bükszád, Magyarhermány, Lázárfalva).

Lapos járda köveket a homokközóna 3—5—10 cm. vastag szép sima rétegei adnak, amelyből nagyszerű köszörű- és fenőköveket is lehet csinálni. (Kárpáti vonulat.)

A szintiszta kvarc tuskók Csikszenttamás mellett a fehérmárványból kihullva készen kitermelve állanak.

De maga a fehér kvarc homok is elég sok helyen előfordul. (Szováta, Sepsiszentgyörgy vidékén.)

A nagytömegben előforduló tarka opálok, mint nyaralási emlékek volnának jól értékesíthetők s egyrésztük a viasszopálok, mint kovasavban gazdag okkerfestékek értékesek.

Az Erdővidék tripoli földje (diatomás föld) és a horzsakő a modern építéseknek becses anyagai.

Ezek az anyagok nagy tömegben értékesítve hasznot hozók, már csak azért is, mert sok munkáskezet foglalkoztatnak.

Csodálatos, hogy a hatalmas erdőüzemekhez hasonlóan a kőipar terén a nagyobb méretű vállalkozás nem kap lábra a Székelyföldön, pedig ép oly tömegproduktumra volna kilátás, ha konjunktúrája lehetne!

Irodalom.

Nyirő József: *Uz Bence* című könyve most jelent meg illusztris írójuk saját kiadásában (Odorheiu-Székelyudvarhely. 60 Lei.) A megtörhetetlen erejű és lelkű, a tragédiák szakadéka fölött is öntudatosan, tréfálva járó székely megtestesítője az a sok eset, melynek a rajzolásában Nyirő oly művészi tud lenni. A könyvhöz Haáz F. Rezső rajzolt stílusos címlapot s a Globus-nyomda izléses kiállítása ad megfelelő külsőt a műnek.

Lévai Lajos dr.: *A szakadék szélén*, ifj. elbeszélés. Kv, 1933. A karácsonyi könyvpiacra egy nyugodt lelkiismerettel ajánlható csupa szív és szerelettel teli könyv jelent meg, mely a detektív és háborús szagu u. n. ifjúsági iratok közt valósággal oázis számba megy. Ára 20 Lei. Megrendelhető a szerzőnél, Odorheiu-Székelyudvarhely.

Karácsony estéjén címmel hangulatos 1 felvonásos gyermekszindarabot adott ki Péterffy Gyula torockói ny. igazgató.

Gazdasági sérelmeink és kívánságaink cím alatt az orsz. magyar párt Târgu-Mureş-Marosvásárhelyen jul. 31-én tartott gyűlésének adatai most jelentek meg. (Kvár, Minerva kiadás, 86 l. Ára 40 Lei.)

Gáll Imre: *A méhgazdaság üzemtanának* 400 oldalas nagy munkája most jutott el hozzánk. A külföldi irodalomban is számottevő mű a méhtenyésztés minden gyakorlati ágát felöleli s a székely sokoldaluságnak valószínű típusa. Ára 60 L, a Résv. társ. könyvkereskedése révén.

Kovácsnáról és pótlékként majdnem az egész Háromszékről tartalmas s képekkel sűrűn díszített zsebkiadású 111 lapos Turista Kalauz jelent meg románul a Hidr. Társaság és dr. Stroescu V. orvos kiadásában. A tartalmas füzet sok értékes adatot gyűjt össze. (Ára 25 Lei.)

Fettich N.: *Bestand der skytischen Altertümer* . . (Berlin 1931.) c. alatti pompás öszszefoglalásában felsorakoztatja az eddig ismert székelyföldi leleteket is. Torda, Aranyosrákos, Siklód, Oláhzsákod, Marosvásárhely, Nyárádszentbenedek, Gernyeszeg, Makkfalva, Maroscsapó, Aldoboly, Nagyborosnyó szerepelnek (Székelykeresztúr nincs felvéve!) s így ezeken a helyeken főként földmunkálatoknál figyelemmel kellene kísérni ezután is a leleteket s azokat szakember kezébe juttatni elsőrendű kötelessége a helyi vezetőségnek. (A leletek helyének előfordulási adataival, helyszínrajz, fénykép slb.-vel együtt!)

Fehér G.: *A bolgár-török műveltség emlékei és magyar őstörténeti vonatkozásaink*. — (Budapest, 1931.) c. munkájában a bolgár-török róvásírással kapcsolatban említi, hogy a székely róvásírás 13 betűje forma és jelentés tekintetében egyezik az ó-török írás betűivel. Ezt azzal magyarázza, hogy a székelység a X. század végén az Alföldről Erdélybe letelepült magyar vagy avar népnek az erdélyi bolgárokkal való összekeveredéséből alakult. Ennek a XI. sz. végétől kezdve már keresztény bolgár kulturának az eredménye a székely róvásírás. Egy másik eshetőséget is említ, t. i. hogy a székelység írása avar eredetű.

Erdélyi Iskola cím alatt nívós és vaskos füzetben jelent meg György Lajos és Márton Áron szerkesztésében az új tanügyi lap, mely sokoldalú tartalmával szinte nélkülözhetetlen minden tanügyi ember számára. Az első füzet 1933. szept.-ben jelent meg Kolozsváron. Előfizetése 150 Lei egy évre.

Irodalmi pályázatot hirdet a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete (Budapest, VIII., Rákóczi-út 15. II.) teljes szabad prózai vagy vers formában. Jutalom 100—100 Pengő.

Bányai János: **Az érces tel-
lérek mikroszkópi vizsgálata** c. dolgozata, mely először az EME. 1932. évi nagybányai vándorgyűlésen került előadásra, most jelent meg az Erdélyi Múzeum 1933. 7—8. számaiban 6 képpel. Azokra az új kutatási módszerekre hívja fel a figyelmet, amelyeket a modern bányavizsgálóknál már nélkülözni szinte lehetetlen.

A Kisküküllő forrásvidéke egész Szováta, Parajd, Korondig terjedő területének geológiai térképét és a hozzávaló ismereteket adta ki francia nyelven a București Földtani Intézet lapunk szerkesztőjének kutatásai nyomán. (De la geologie du bassin supérieur de la rivière Târnava Mică, 1933.)

Az angyalosi „Imreh-színház” c. alatt a Keleti Ujság nov. 16-i számában nagy cikkben számol be Imreh Ferenc írói és szervező munkálkodásáról. A pécsi orvosi egyetemről, mint sok más, az anyagi nehézségek őt is hazahajtották, de a kis háromszéki faluban tudott működési kört találni.

Lapszemle.

Mezőgazdasági Szemle (Kolozsvár) a dr. Nagy Endre személykeresztúri gazdasági iskola igazgatója által szerkesztett egyetlen gazdasági folyóiratunk félévi hallgatás után újból megjelent, most már az előnyösen ismert Minerva műintézet kiadásában. A folytonosságot biztosító egy füzetben kiadott 1—7. sz. után a többiek is megjelentek. Mutatványszámot küld a kiadóhivatal: Cluj, Str. Baron Pop 5. **Magyar Népegészségügyi Szemle** új közegészségügyi folyóirat első száma most jelent meg Targu-Mureş — Marosvásárhelyen dr. Schmidt Béla és dr. Szigeti Imre orv. szerkesztésében. Schmidt Béla dr. neve biztosíték az eddigi ezirányú munkássága után, hogy végre ez a rendkívül fontos problémánk feldolgozásra kerül.

Református Ifjuság címen Tg.-Mureş-Marosvásárhelyen most jelent meg Pálffy Károly és Bakk József szerkesztésében az Ifj. Keresztény Egyesület célját propagáló folyóirat.

Aranyosszék (Torda) Torda vidék íróinak meszköi találkozó-ját ismerteti. Jól esik olvasnunk Paál Rózsika praktikus, konyhaművészeti tanfolyamairól a „Lányok a vártán, vagy mire tanít az élet” c. szellemes riportban. (27. szám).

Erdélyi Tudósító (Kolozsvár) 22. számában dr. Erdélyi László Ósfoglaló-e a székely c. alatt válaszol a Csoboth János azelőtti vitázó cikkére.

Három hún vitéz honalapítósáról ír Hlavats A. a Földgömb (Debrecen) 1933. júniusi számában, amelyben egy fennmaradt népmonda alapján érdekesen ismerteti Attila hún vitézeinek 451-ben Wallis kantonba letelepedett maj anniviár nép származását. Érdekes példákkal mutat rá (hely-, családnevek és szokások, árvalányhaj, tulipán stb.) ennek a valószínűségére. A lakosok ma is büszkék származásukra s székely, magyar rokonságukra.

K. Bogdán Géza: A rablás c. pályadíjjal jutalmazott méhé-szeti tanulmányát hozta a Székely Ujság (Kvásárhely) 20—27. száma. Ujabbán s mind gyakrabban az ifjabb irógenerációnak értékes tagjait látjuk e lap hasábjain feltűnni. Sz. Széfkét Bey, Ilyés Elemér, Dávid Iván jelentős reménysegeink! *Vajna Károly* a legnagyobb elismerés hangján emlékezik meg az idegenből ideszakadt Dummel Ferdinándról, aki az ágyuöntő Gábor Áron munkatársa volt. (35-36. sz.) *Dávid Iván* cikke „Egy tárlatra való festmény a Kantában” c. alatt valóságos leleplezéseként ismerteti a művészlelkű Korom P. Antal plébánosnak a legjobb művészekről származó képgyűjteményét.

Keleti Közlöny címen dr. Szeremley Ákos szerkesztésében az erdélyi viszonyokat figyelemmel kíséző folyóirat jelenik meg Budapesten (VI., Vilmos császár-út 55.) A félhavonként megjelenő lap előfizetése egy évre 4 P.

Bányai János: *A Hargita déli részének opállerekódásairól* számol be mikroszkópi kutatásai alapján a szerző, megfejtve a dobostorta kinézésű csikos opál előfordulás eredetét. Németül is megjelent. (M. Tud. Akad. Math. és Term. Tud. Értesítője. XLIX. Budapest, 1932. p. 196—203, 3 képpel.)

Tompa Sándorról, a kézdivásárhelyi kiváló színésztől rajzol pompás szemelvényt az El-lenzék 260. számában Kovács József, aki a székely dialektusát le nem adó s azt kitűnően használó tehetséget érdemeinek megfelelően állítja elének.

Erdélyi Szemle (Kvár), minket érdeklő cikkei: Miket mondott dr. Bartha Ignác a marosvásárhelyi naggyűlésen, Kényes vendég Gyergyóban. Bajkó Erzsébet elbeszélése, Dr. Ferenczy Zsigmond képviselő verse „A szőttesről”, Szilágyi Arthur „A fekete ruha” székely témájú elb., Az eltemetett és feltámadt székely autonomia, Dr. Biró Lajos, a „Julia szép leány” főszereplője 5 versenyszámban győzött a kerületi atlétikai bajnokságon. — (Aug. szám.)

Csiki Lapok (Cszszereda) Szöke Mihály „Székelyek a székelyekért” c. alatt komoly érvekkel mutat rá a magunkkal való törődésünk szükséges voltára. — (4. szám.)

A *Szent Anna-tó* c. alatt Falu Tamásnak egy kedves elbeszélése jelent meg az Uj Idők 46. számában.

A Székelyföld kutatása.

Ferenczi Sándor archeologus az elmúlt augusztus folyamán értékes kutatásokat végzett Derzsen és székelykeresztúr vidékén. Az eddigi eredmények is oly feltűnőek voltak, hogy Szopos Sándor festőművész egy értékes képét ajánlotta fel a munkálatok folytatásának költségeihez. Végtelen jól esett hallani a székelyföldről elszakadt művész atyánkfíának áldozatkészségét. Hiába a szív megdiktálta, az ősi módszernek, a kalákázásnak ezt a módját. Ilyen elgondolással hányan tudnánk segíteni a közérdekű dolgainkban. Nem mindig az a bizonyos hiányzó pénz az akadály.

Régészeti ásások Makkfalva, Szentistván, Csókfalva vidékén. Az E. M. E. 1932. jul. 3—15. napjain Herepei János archeologus vezetése alatt ásásokat végeztetett, amelyből igen szép anyag gyűlt össze. Az ősemlői telepét Ziegler Albert ny. járásbíró fedezte fel. Várjuk az anyag feldolgozásának eredményeit!

Ősemlős leletek Háromszéken. Árapatakán Krausz Vilmos és Härtl Lajos szept. folyamán egy hatalmas agyart találtak, melyet a Székely Nemzeti Muzzeumba szállítottak be. Valószínűen Mastodonról lesz szó, melynek zápfogait nem messze innen Hidvégen már régen megtalálták. Szintén a Muzzeumba került be egy kilyéni nagy bölény szarv is. — Szerkesztőnknek Fotos környékén végzett geológiai kutatásai alkalmával, Imreh Ferenc az Evet hegy árkában egy kb. 1 dm. hosszú Mastodon agyar részletet talált.

A szárhegyi márványról dr. Papp Ferenc megállapítja, hogy a legjobb és legszebb görög márványokkal vetekedik s legjobban a pentaliconira emlékeztet, Nyomási szulárdsága 680/968 kg/cm², fajsúlya 2.742—2.751. Pesten az Üllői-uti Örökimádás templomban Eigner S. szobrászművész Szent Erzsébet szobra, a veszprémi Székesegyházban egy mellékoltár készült szárhegyi márványból. A gyergyóvaslábi is bevált, ebből a közép szemcsés, fehér, helyenként szürkés közetből való a Városligetben az Anonymus szobor talpazata. (I. Bányászati és Kohászati Lapok 1933. 205. l.)

A torjai Büdös barlang biotit-amfibol andezites szikláinak repedései közt egy száraz enyveszerű kitöltő kéreg található, melynek az elemzési adataiként dr. Ruzitska Béla a következőket közli: Sárgásbarna, átletző, kéregszerű beszáradt réteg, melynek felületén hajszálgyökök nyomai láthatók; elég kemény. Vízben való áztatáskor lassanként felduzzad, kocsonyás, nagyobb térfogatu lesz, de nem oldódik. Lángot nem fest. Hig sósavban nem pezseg; savakban nem oldódik. Királyvízzel főzve, lassan oldódik. Az oldatban sok szerves anyag mellett, kevés kovasav kocsonya mutatható ki. Lángban hevítve megfeketedik, meggyúl és lánggal ég. Fehér hamu marad vissza, melyben kovasav és kevés vas mutatható ki. Calcium nincs benne. Ez a gel főképen organikus anyagot tartalmaz. Valószínűleg valamiféle humuszos anyag kolloid oldata volt, mely a beszáradáskor gel módosulatba ment át.

Lármafa.

Tartalomjegyzékünk ez évfolyamról a januári számban fog megjelenni.

Altorjai Apor Gábor bárót elsőosztályu követségi tanácsossá nevezték ki a budapesti külügyminiszteriumban.

Uj tisztikar a Székelyek Kolozsvári Társaságában. Elnök : dr. Bernád Ágoston. Alelnökök : Hadházy Sándor, dr. Keresztes Zsigmond, Szentimrei Jenő, Demeter Ferenc. Főtítkár : Bacsó Gábor. Ügyészek : dr. Bartha Ignác, dr. Erszénes Samu. Könyvtáros : Ürmössy Géza. Gazda : Veress Lajos.

Gál Lajos brassói székelyestvérünk az ősszel tartott balkáni atletikai versenyen a marathoni futásban első lett.

Tárcza Bertalan székely zeneszerző 30 éves művészi munkálkodásának tiszteletére a székelyudvarhelyi ref. dalkör rendezett nívós szerzői estet nov. 23-án, amelyen szeretettel ünnepelték a megjelent szerzőt. Az előadók közt a város előadójának színe-java ott volt s a Filharmonikus Társaság és róm. kath. főgimn. zenekara, ref. tanítónképző, a farcádi és kigalambfalvi dalárdák adták elő a szebbnél-szebb Tárcza szerzeményeket.

Márkos György dr. szentivánlaborfalvi születésű gyermek orvost kiváló tudományos munkálkodásáért az egészségügyi érdemrend I. osztályával tüntették ki.

Kovács Andor dr. szegedi egyetemet végző orvos honosító vizsgálatot tett s Kézdivásárhelyen orvosi rendelőt nyitott.

Nagy Imre csikzsögödi festőművész nov. 9-én nyitotta meg Brassóban már a VII. kiállítását a siker minden jelével. A szász kritikusok mint örökbecsűt alkotó, beérkezett művészt emlegetik.

Magyarország legfiatalabb esperese Kelemen Gyula vásárosnaményi ref. lelkész lett, aki sepsiszentgyörgyi születésű.

Szentábrahámi Dávid Ferenc Unitárius Dalkör nov. 26-án tartotta zászlószentelési ünnepélyét. Farkas Gábor karnagy értékes és példás munkát végzett a több versenyen kitűnt dalárdájával.

A felső háromszéki gazdák értékesítő szövetkezete alakult meg Kézdivásárhelyen Paál Lajos és dr. Sólyom Miklós alapos előkészítő munkája után. A tejtermeléshez Jakabos Sándor nyújtódi fiatal gazdát nyerték meg, aki az érettségi után Svájcban végzett tanulmányokat.

Ép úgy örömmel adunk hírt az **Aranyosszék Vidék** fejlesztő szövetkezet megalakulásáról Szentmihályon dr. Pál Gábor elnöklete és az agilis Balázs Ferenc alelnök vezetése alatt.

Sorsjegyeket bocsátott ki ötletes módon a szervező-bizottság az olaszteleki Kórház felépítésének javára. Ára 25 Lei. A szerencse megpróbálásával egyuttal egy helyi jótékony célt támogatunk!